

the studies concerning the level of self-appraisal and students' feelings of loneliness of different types of gender identity are presented in this article. We distinguished the basic determinants of psychological well-being of personality. The correctional program of gender identity components' development among the student youth as a fundamental factor of their psychological well-being is presented in the paper. We revealed the tasks of the program and grounded theoretical and methodological basis. Psychological technologies and methods of the work are characterized. In the article the main directions of the program are outlined. They are: 1) students' realization of a personal type of gender identity; 2) the development of the perception of androgynous type of gender identity as the most favourable for psychological well-being; 3) the rising of the level of self-appraisal among all types of gender identity; 4) the decrease of subjective feeling of loneliness among all types of gender identity.

Key words: type of gender identity, loneliness, self-appraisal, masculine type, feminine type, androgynous type, psychological well-being, youth age.

Recieved August 6, 2014

Revised September 15, 2014

Accepted October 12, 2014

УДК 159.9.015: 159.9.019.2

О.В. Дробот

piterkiev@gmail.com

Професійна установка як структурна складова професійної свідомості

Drobot O.V. Professional orientation as a structural component of professional consciousness / O.V. Drobot // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / edited by S.D.Maksymenko, L.A.Onufriieva. – Issue 26. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2014. – P. 160-174.

О.В. Дробот. Професійна установка як структурна складова професійної свідомості. У статті розглянуто теоретичні положення професійної установки як складової професійної свідомості особистості, показано професійну установку як імовірність переходу активності професійної свідомості – внутрішньої діяльності – в професійну активність, безпосередньо – зовнішню діяльність й поведінку особистості. Зроблено аналіз того доробку, який внесли в науку Вюрцбургська та Грузинська

школи психології. Зазначено, що їхні ідеї лягли в основу сучасного бачення професійної свідомості. Доведено, що усвідомлення може бути детерміноване неусвідомлюваними психічними утвореннями. Надбання психологічної школи Д.М. Узнадзе дозволяють екстраполювати їх у сферу професійної свідомості. Констатовано, що установка, на базі якої виникає спрямована діяльність, виступає як мета поведінки. Тому професійна установка виступає як імовірність переходу активності професійної свідомості, як внутрішньої діяльності, в професійну активність, поведінку і діяльність особистості. Зазначено, що професійні установки належать до групи установок деонтичних, тобто межують зі сферою моральної свідомості. Доведено, що досліджувана нами професійна установка як складова професійної свідомості дозволяє перевірити передбачення: про здійснення регулятивної функції професійної свідомості за допомогою професійних установок та орієнтацій; про те, що професійна установка є своєрідним механізмом переведення професійних вимог у дійсність, внутрішньої активності особистості професіонала – у зовні виражену діяльність; а також, що професійна установка особистості визначає смислові компоненти професійної культури і тому є можливість торкнутися ще не розроблених аспектів несвідомого.

Ключові слова: професійна установка, професійна свідомість, структурні компоненти професійної свідомості, соціальна установка, внутрішня діяльність.

О.В. Дробот. Профессиональная установка как структурная составляющая профессионального сознания. В статье рассмотрены теоретические положения профессиональной установки как составляющей профессионального сознания личности, представлена профессиональная установка как вероятность перехода активности профессионального сознания – внутренняя деятельность, в профессиональную активность – внешнюю деятельность и поведение личности. Проанализированы те наработки, которые внесли в науку Вюрцбургская и Грузинская школа психологии, отмечено, что их идеи легли в основу современного видения профессионального сознания. Доказано, что осознание может быть детерминировано неосознаваемыми психическими образованиями. Эти разработки психологической школы Д.М. Узнадзе позволяют экстраполировать их в сферу профессионального сознания. Констатировано, что установка, на базе которой возникает направленная деятельность, выступает, как цель поведения. Поэтому профессиональная установка определяется, как вероятность перехода активности профессионального сознания из внутренней деятельности, в профессиональную активность, поведение и деятельность личности. Отмечено, что профессиональные установки принадлежат к группе установок деонтичных, то есть граничат со сферой морального сознания. Доказано, что исследуемая нами профессиональная установка, как составляющая профессионального сознания, позволяет проверить предположение: об осуществлении регуляторной функции профессионального сознания с

помощью профессиональных установок и ориентаций; о том, что профессиональная установка является своеобразным механизмом перевода профессиональных требований в действительность, внутренней активности личности профессионала – во внешне выраженную деятельность; а также, что профессиональная установка личности определяет смысловые компоненты профессиональной культуры, и поэтому мы можем коснуться ещё не разработанных аспектов бессознательного.

Ключевые слова: профессиональная установка, профессиональное сознание, структурные компоненты профессионального сознания, социальная установка, внутренняя деятельность.

Вступ. Вюрцбургська школа психології (К. Бюлер [3], О. Кюльпе [7], О. Зельц [4], Н. Ах [21]), яка на початку ХХ ст. зосередила свою увагу на експериментальних дослідженнях свідомості, стала однією із видатних психологічних шкіл в якій ідеї функціоналізму набули подальшого розвитку. Тут на основі брентанівської ідеї активності й процесуальності свідомості було істотно розвинуте розуміння психічної функції як акту, спрямованого на зовнішній світ. Первинно й переважно такою функцією стало мислення [13].

Відомі праці наукової Вюрцбургської школи істотно збагатили уявлення про діяльність свідомості: набув експериментального підтвердження той факт, що усвідомлення може бути детерміноване неусвідомлюваними психічними утвореннями. У структурі свідомої діяльності з'явилися нові компоненти: установка; саме завдання, що скеровує процес пошуку рішення; позасенсорні компоненти [4]. Тим самим був спростований науковий міф про асоціації як про єдиний принцип роботи свідомості.

Проблематика й мета дослідження. Інноваційним продуктом діяльності школи стало встановлення факту існування особливих станів свідомості, які, залишаючись неусвідомлюваними в самому процесі свідомої діяльності, визначають напрямок і результат рішення когнітивних задач – «детермінувальної тенденції» (Н. Ах [21]), «антиципуючої схеми» (О. Зельц [4]). Н. Ах експериментально підтвердив залежність результатів розумового процесу від висхідного настроювання свідомості досліджуваного. «Детермінувальна тенденція» виникає як ефект неусвідомлюваного впливу раніше усвідомленого способу розуміння задачі. У ході рішення ця тенденція скеровує свідомий пошук, але при цьому не виявляє себе в усвідомленні [цит. за джер. № 6]

Продовжуючи використовувати в експериментальних дослідженнях інтроспективний метод (у варіанті «методу систематичного експериментального самоспостереження», за Н. Ахом [21]),

представники Вюрцбурзької школи започаткували спробу подолати обмеженість методу інтроспекції, яка полягала у неможливості одночасно переживати щось і спостерігати за цим переживанням [14]. В експериментах [13] досліджуваним спочатку потрібно було виконати завдання (наприклад, зрозуміти пред'явлену складну фразу), а потім дати ретроспективний звіт про те, як відбувався процес розуміння, які етапи можна виділити в цьому процесі й т.п. Оскільки завжди є ризик своїм спостереженням за переживанням зруйнувати його, уважалось, що досліджуваний має бути «натренований» для наукових досліджень. При цьому, на відміну від експериментів Е. Тітченера, вюрцбурзьці вчили виділяти не сенсорну мозаїку свідомості, а етапи процесу мислення (у конкретному випадку – етапи розуміння складної фрази). У цих експериментах були віднайдені нові феномени, зокрема, явище «безобразного мислення» [13, с. 117].

Видатному вченому і представнику експериментальної психології ХХ ст. Д.М. Узнадзе [15] вдалося визначити істотні риси феномена установки, її види, фактори формування й механізми дії. «У випадку наявності певної потреби й ситуації для її задоволення, – писав Д.М. Узнадзе, – у суб'єкта виникає специфічний стан, який можна охарактеризувати як готовність, як установку до здійснення певної діяльності, спрямованої на задоволення його актуальної потреби». І далі: «Установка є модусом суб'єкта, цілісним станом, що принципово відрізняється в кожний даний момент його діяльності» [15, с. 29]. На підставі вихідних тез Д.М. Узнадзе став можливим у психології подальший розвиток його вчення. Динамічний енергетичний характер відрізняє установку від оцінного ставлення, яке саме по собі залишається споглядально-емоційним. Сьогодні під установкою розуміється сформована на основі минулого досвіду схильність сприймати й оцінювати певний об'єкт певним чином і готовність діяти відповідно до цієї оцінки [10]. Коли об'єктом установки служать різні професійні цінності, ми говоримо про професійні установки. У сукупності установки організуються в систему ціннісних орієнтацій. Ціннісні орієнтації – це стійка система установок, певним чином орієнтована на соціальні цінності, яка спрямовує поведінку людей стосовно цих цінностей в умовах їхньої складної взаємодії. Домінуючі установки утворюють спрямованість особистості, визначають її життєву позицію й характеризують змістовну сторону ціннісних орієнтацій [17].

Професійна орієнтація є інтегрованою сукупністю професійних установок індивіда або спільноти, яка безпосередньо формує внутрішній план, програму діяльності у професійно значущих си-

туаціях. Отже, регулятивна функція професійної свідомості здійснюється за допомогою професійних установок і орієнтації, що синтезують і стабілізують всі інші джерела професійної діяльності. Тому можемо відзначити та сформулювати мету дослідження: дослідити професійну установку як складову професійної свідомості, як своєрідний механізм переведення професійних вимог у дійсність – перехід активності професійної свідомості в професійну активність, а саме – зовнішню діяльність й поведінку професіонала.

Розробка сучасного стану проблеми. Теорія професійної установки особистості сьогодні переживає початкову стадію свого формування, тому можна скористатися визначенням соціальної установки (хоча ще й не зовсім чітко відмежованим від поняття «відношення»), що було вперше запропоноване У. Томасом і Ф. Знанецьким. Автори відзначали, що установка на соціальному рівні є стан особистості, що передує поведінці, стан, пов'язаний із «поняттями цінності, змісту, значення соціального об'єкта для особистості [22, с. 134-137].

Трикомпонентна рівнева структура атитюду була визначена М. Смітом: а) світоглядний рівень як результат розумових операцій (знання, уявлення); б) емоційний рівень – певна залученість особистості у відношення з дійсністю, зацікавленість; в) поведінковий рівень, зміст якого полягає в готовності діяти практично [цит. за джер. № 6]. Іноді до структури установки намагаються включити суто зовнішній критерій – поведінковий елемент. Поведінковий елемент, на нашу думку, має включатися не в структуру соціальної установки, а в програму її дослідження як індикатор зовнішнього прояву установки.

Ще одна, на наш погляд, п'ятикомпонентна структура установки заслуговує більшої уваги, запропонована Е.С. Чугуновою [17] у застосуванні до професійної свідомості інженерів. Основні рівні установки тут такі: сензитивний, когнітивний, комунікативний, оцінний і практичний. Сензитивний елемент виражає або концентрує в собі емоційне ставлення особистості до професії. Когнітивний елемент відображає рівень пізнавальної активності особистості в плані її професійного розвитку. Комунікативний елемент визначає поведінковий аспект, перспективність взаємозв'язків професіонала з організацією з погляду соціального мікроклімату й самовираження особистості. Оцінний елемент виражає ступінь задоволеності особистості спеціальністю, взаєминами в мікрогрупі. Практичний елемент визначає психологічну готовність діяти в певному напрямку [17]. З представленої послідовності рівнів, як бачимо, при визначенні взаємозв'язків

перерахованих елементів соціально-психологічної установки за вихідне взято шаблі пізнавального процесу, який іде від чуттєвого до абстрактного. Низовою ланкою в цьому ланцюзі є сензитивний елемент, потім впливають когнітивний, комунікативний, оцінний та ін.

Поняття соціальної установки часто збігається за змістом із такими спорідненими до нього філософськими й соціологічними поняттями, як «стосунки», «орієнтація», «життєва позиція». Зіставлення, розмежування змісту зазначених понять – досить важливий крок у розкритті сутності соціальної, а потім і професійної установки як її складового компонента.

Г. Олпорт розшифровує поняття соціальної установки так: «Установка є станом психонервової готовності, що склався на базі досвіду й чинить керуючий й (або) динамічний вплив на реакції індивідуума щодо всіх об'єктів або ситуацій, з якими він пов'язаний» [цит. за джер. № 19, с. 282].

Розглянемо взаємозв'язок між поняттям «установка» і спорідненим йому поняттям «відношення». Відношення розглядається в сенсі відбиття зв'язку особистості із середовищем у свідомості самої особистості. «Відношення людини, – зазначав В.М. М'ясищев, – у спеціальному психологічному сенсі являють собою свідому, цілісну, засновану на індивідуальному, суспільно-зумовленому досвіді систему тимчасових зв'язків людини як особистості-суб'єкта у всій дійсності з її окремими сторонами» [8, с. 150]. Відношення характеризують людину не як індивіда, але як особистість, це критерій рівня її свідомості. Установки первинні, відношення вторинні, установки існують і на досвідомому рівні як властивість не лише особистості, але й індивіда, і навіть тварин. Отже, установка більш універсальна, ніж відношення. В основі відношення лежить оцінка особистістю того чи іншого явища, у той час як установка характеризується більшістю її дослідників як стан психонервової готовності до дії, як налаштування почуттів, емоцій, оцінок і т.п. Відношення може виступати як складова частина установки, оскільки установка є цілісний стан суб'єкта, що передуює прояву його активності. Установка є синтезуючим початком багатьох властивостей особистості, у тому числі й відносин [10].

У професійної діяльності людини існує й інший зв'язок між установкою й відношенням. Це відбувається у свідомості через властиву їй функцію цілепокладання [18]. Мета багато в чому визначається оцінками, відношенням людини до предмета праці, відношення часто стає однією з причин виникнення стану готовності до дії. У цьому випадку відношення виступає як основа, тіло,

на якому з'являється й діє установка. У цьому випадку причинно-наслідковий зв'язок між установкою й відношенням особистості виявляється як тенденція. У реальній же дійсності під впливом різних факторів цей зв'язок може порушитися, в результаті чого відношення й установка можуть виявитися різнополюсними. Так, схвальне ставлення до професії в цілому іноді уживається з установками на порушення професійних норм, вимог і правил.

Доцільно розглянути зміст поняття «цінність», що часто перетинається зі змістом поняття «установка». Цінність являє собою своєрідний орієнтир установки, об'єкт, на який вона звернена. Поняття цінності семантично близьке до понять оцінки й відношень. Тому на основі оцінок складається певне відношення особистості до об'єктів, усвідомлюваних нею як цінності, а позитивна оцінка особистості об'єкта дійсності сприяє виробленню нею відповідних соціальних установок. Самі ж установки при їхньому зіставленні з цінностями виступають як спрямованість, орієнтованість особистості. Саме тому в літературі терміни «установка» та «орієнтація» часто розглядаються як синоніми. «Система установок – система засвоєних індивідом значень, – зауважує Г.Л. Смирнов, – складається в ціннісній орієнтації особистості як конкретні відношення особистості до цінностей життя» [12, с. 41]. У зв'язку з таким істотним збігом змісту зазначених понять систему соціальних установок іноді називають ціннісними, або соціальними, орієнтаціями особистості. Це положення нам здається досить суперечливим. Орієнтація, спрямованість характеризують установку не тільки на соціальному рівні. Спрямованість або орієнтованість властива всім установкам особистості, вона виявляється у всіх видах активності, у всіх учинках. На думку Г.Л. Смирнова, «вирішальний вплив на поведінку людей, а через їхнє посередництво на поведінку індивідів, чинять соціальні умови й соціальна спрямованість свідомості людей» [там само, с. 48].

Отже, ціннісна орієнтація – істотна, але не єдина риса соціальної установки. Механізм установки набагато складніший. Тому не можна стверджувати, що і професійні ціннісні орієнтації являють собою систему жорстко фіксованих установок особистості: вони близькі за значенням, взаємоуточнювальні, але не тотожні один до одного поняття.

Для уточнення характеристики такого складного явища, як установка, вдамося до ще одного терміна – «об'єктивація». Видатний вчений Ш.О. Надірашвілі [9] роз'ясняє зміст об'єктивації в такий спосіб: на вищому рівні психічної активності взаємини людини з дійсністю набувають вигляду суб'єктно-об'єктних від-

носин, у цей час дійсність перетворюється для індивіда в об'єкт пізнання, а сам він стає суб'єктом. Завдяки об'єктивації особистість має можливість орієнтуватися в новій обстановці. Ш.О. Надірашвілі стверджує, що об'єктивація виражає взаємозв'язок між свідомістю й соціальними установками особистості. У процесі об'єктивації особистість одержує інформацію, що дозволяє їй глянути на себе з боку й дати оцінку своєму «я». Об'єктивація сприяє виробленню установок особистості на свою поведінку (діяльність), вона характеризує рівень не індивіда, а особистості. На основі об'єктивації відбувається прогнозування, передбачення можливих актів поведінки.

На нашу думку, об'єктивація у сфері професійної діяльності тісно пов'язана з участю свідомості у формуванні і діяльності установок. Професійна свідомість відіграє активну роль тільки на початковій стадії процесу формування професійних установок. Проте, досить часто фіксовані професійні установки цілком усвідомлюються, особливо рефлексивними суб'єктами. На основі усвідомлення реалій професії і конкретної ділової ситуації, на основі вироблення плану, визначення мети дії, ставлення до об'єкта праці у людини з'являється установка на прояв професійної активності.

Оцінки, як елементи професійної свідомості, відіграють провідну роль, скеровуючи активність людини в діловій професійній ситуації. Вони формують установки на різні види професійної трудової активності. Той факт, що у психіці установка – явище первинне, а відношення – вторинне, не означає заперечення ролі відношення в процесах керування соціальними установками. Розкриваючи зміст особистості як цілісної структури, В.О. Ядов [20] виділяє ставлення особистості до умов її соціальної діяльності як головну системотвірну ознаку цієї структури.

Втілення основних положень концепції В.О. Ядова в галузь нашого дослідження дозволяє осмислити теорію соціальної установки в контексті установки професійної. Професійна установка виникає й закріплюється на фундаменті відношень особистості до об'єктів і суб'єктів професійної діяльності. Ставлення стає внутрішнім компонентом професійної установки, коли людина діє як особистість, наділена високими професійними потребами. Критерієм наявності або відсутності професійних установок виступає професійна діяльність (поведінка) особистості.

Обґрунтування результатів дослідження. Професійна діяльність – діяльність суспільно очевидна, на відміну від внутрішньої, наприклад, розумової діяльності, яка не виходить за межі внутрішнього світу. Тому логічно припустити, що вироблення ставлень,

оцінок, висновків і т.п. – це здебільшого внутрішня імпліцитна робота, іноді не співпадаюча з реальними діями професіонала, які піддаються обліку або спостереженню. Внутрішня діяльність – одна з найважливіших умов формування професійної свідомості [1]. У професіонала внутрішній бік діяльності його свідомості виступає компонентом професійної установки, а зовнішній бік – її критерієм. Так, зокрема, у ході дослідження Е.С. Чугуновою соціально-психологічних установок інженерів було виявлено, що у професійних установках відбивається позиція суб'єкта стосовно спеціальності й конкретної діяльності, яка може бути позитивною, негативною або індиферентною [17]. Дана позиція – внутрішній структурний елемент установки на трудову активність.

Можемо стверджувати, що в цілому, професійні установки належать до групи деонтичних установок. Термін «деонтичний» запозичений з етики. Він пов'язаний з деонтичною етикою І. Канта і, ширше, – з деонтологією як розділом етики, у якому розглядаються проблеми обов'язку і належного. Деонтичні установки діють в особливих ситуаціях, характерних тим, що, по-перше, особистості ставляться певні обов'язки (соціально значущі нормативні вимоги), а по-друге, формується установка особистості стосовно цих вимог, по-третє, складаються об'єктивні умови для реалізації належного поведінки. Саме така ситуація визначається як деонтична [5].

Складовою частиною в професійну установку особистості входить осмислена й схвалена особистістю професійна норма. Разом із професійною нормою професійна свідомість визначається й іншими ідеальними компонентами професійної культури: професійними уявленнями, образами, оцінками, уявленнями про ідеал у професії [11].

Дослідження професійної установки нерозривно пов'язане з проблемами аналізу професійної свідомості, професійної діяльності, соціальної активності. Цей зв'язок полягає в тому, що професійна установка виступає як імовірність переходу активності професійної свідомості як внутрішньої діяльності в професійну активність, поведінку особистості [1;2]

У динамічному аспекті свідомості професійна установка особистості визначається як регулятор ділової поведінки професіонала. Поняття професійної установки вводиться з метою прогнозування активності особистості в діловій сфері. «Поведінка, – вказує О.С. Прангішвілі, – визначена наперед у цілісному стані індивіда – в установці. Отже, установка, на базі якої виникає діяльність із певною спрямованістю, виступає як мета поведінки» [11, с. 96]. Оскільки загальні правила, програма по-

ведінки професіонала полягають у більш широкому понятті професійної культури, то й завдання прогнозування професійної поведінки окремої особистості трохи полегшується. У зв'язку з цим цікавим є результат дослідження впливу професійних культурних норм на установки [17]. Аналіз праці інженерів показує, наприклад, що чим вище нормативна вимога, тим слабкіша суб'єктивна установка; чим вищий діапазон прийняття самостійних рішень, тим напруженіша соціальна установка. Виявлена Е.С. Чугуновою обернено пропорційна залежність між вимогою норми й силою установки особистості свідчить про особливу значущість особистісної установки й відносну її самостійність як у процесі виконання людиною трудових функцій, так і в інших сферах її життєдіяльності [те ж саме]. Професійні установки розрізняються за ступенем їхньої фіксованості, закріпленості, визначеності. Як правило, установки діляться на фіксовані й актуально-моментальні [1]. Останні виникають і реалізуються в кожний момент діяльності особистості. Чіткі межі ступеня фіксованості професійної установки виявити складно.

Отже, підсумовуючи аналіз того доробку, який внесли в науку Вюрцбургська та Грузинська школи психології, зазначимо, що їхні ідеї лягли в основу сучасного бачення професійної свідомості. Вюрцбургські експерименти дозволити передбачити у структурі професійної свідомості такі структурні складові, як установка, завдання, позасенсорні компоненти. Також доведено, що усвідомлення може бути детерміноване неусвідомлюваними психічними утвореннями. Надбання психологічної школи Д.М. Узнадзе дозволяють екстраполювати їх у сферу професійної свідомості. Наприклад, регулятивна функція професійної свідомості здійснюється за допомогою професійних установок й орієнтацій, які концентрують у собі всі інші джерела професійної діяльності.

Висновки. Установка, на базі якої виникає спрямована діяльність, виступає як мета поведінки. Тому професійна установка імовірно переходу активності професійної свідомості, як внутрішньої діяльності, в професійну активність, поведінку і діяльність особистості. Професійні установки належать до групи установок деонтичних, тобто межують зі сферою моральної свідомості. Структура установки у професійній свідомості включає такі рівні: сензитивний, когнітивний, комунікативний, оцінний і праксичний [6;11]. Професійна свідомість, поряд з професійною установкою особистості визначають також професійні норми, образи, оцінки, уявлення про ідеал у професії, тобто смислові компоненти професійної культури. Професійні установки особистості

виконують функції регулятора діяльності особистості в трудових процесах, а саме: у процесі пізнання змісту професійних норм і безпосередньо в процесі праці [6].

Отже, досліджувана нами професійна установка як складова професійної свідомості дозволяє перевірити передбачення: про здійснення регулятивної функції професійної свідомості за допомогою професійних установок та орієнтацій; про те, що професійна установка є своєрідним механізмом переведення професійних вимог у дійсність, внутрішньої активності особистості професіонала – у зовні виражену діяльність; а також те, що професійна установка особистості визначає смислові компоненти професійної культури і можливості торкнутися ще не розроблених аспектів несвідомого.

Список використаних джерел

1. Асмолов А.Г. Деятельность и установка / А.Г. Асмолов. – М.: МГУ, 1979. – 151 с.
2. Бедненко А.В. Манипулятивная установка в профессиональной деятельности менеджера / Алла Викторовна Бедненко: дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05. – Москва, 2003. – 187.
3. Бюлер К. Теория языка / К. Бюлер. – М.: Прогресс, 1993. – 502 с.
4. Зельц О. Законы продуктивной и репродуктивной духовной деятельности / О. Зельц // Хрестоматия по общей психологии. Психология мышления / Под ред. Ю.Б. Гиппенрейтер, В.Ф. Спиридонова, М.В. Фаликман, В.В. Петухова. – М., 2008. – 311 с.
5. Кант И. Лекции по этике / И. Кант. – М.: Республика, 2000. – 431 с.
6. Климов Е.А. Психология профессионала / Е.А. Климов // Избранные психологические труды. – М.: Институт практической психологии; Воронеж: НПО МО-ДЭК, 1996. – 400 с.
7. Кюльпе О. Современная психология мышления / О. Кюльпе // Новые идеи в философии. – 1914. – № 16. – С. 19-26.
8. Мясищев В.Н. Сознание как единство отражения действительности и отношений к ней человека / В. Н. Мясищев // Проблемы сознания : Материалы симпозиума. – М., 1966. – С. 126-132.
9. Надирашвили Ш.А. Закономерности формирования и действия установки различных уровней / Ш.А. Надирашвили // Бессознательное: природа, функции, методы исследования. – Тбилиси: Мецниереба, 1978. – Т.1. – С. 111-122.
10. Общая психология. Словарь / Под. ред. А.В. Петровского // Психологический лексикон. Энциклопедический словарь:

- в шести томах / Ред.-сост. Л.А. Карпенко; Под общ. ред. А.В. Петровского. – М.: ПЕР СЭ, 2005. – 251 с.
11. Прангишвили А.С. Существует ли дилемма «бессознательное или установка»? / А.С. Прангишвили, Ф.В. Бассин, П.Б. Шошин // Вопросы психологии. – 1984. – №6. – С. 95-101.
 12. Смирнов Г.Л. Советский человек: формирование социального типа личности / Г.Л. Смирнов. – 3-е изд., доп. – М.: Политиздат, 1980. – 463 с.
 13. Соколова Е.Е. Введение в психологию / Е.Е. Соколова // Общая психология / Под ред. Б. С. Братуся. – В 7 томах. – Том 1. – М.: Академия, 2007. – 352 с.
 14. Солсо Р. Когнитивная психология / Р. Солсо. – СПб.: Питер, 2002. – 591 с.
 15. Трофімов Ю.Л. Методологічні проблеми дослідження ціннісно-сислової сфери людини / Ю.Л. Трофімов, В.В. Пушкар // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. – Вип.17. Психологічні науки / Ред.: О.Ф.Явоненко. – Чернігів: ЧДПУ, 2002. – С. 114-117.
 16. Узнадзе Д.И. Экспериментальные основы исследования установки / Д.И. Узнадзе // Психологические исследования. – М., 1966. – 229 с.
 17. Чугунова Э.С. Социально-психологические установки инженеров и их влияние на профессиональную деятельность / Э.С. Чугунова // Научная организация труда и управления в научно-исследовательских и проектных учреждениях. – М.: Знание, 1984. – С.40-51.
 18. Швалб Ю.М. Целеполагающее сознание (психологические модели и исследования) / Ю.М. Швалб. – К.: Милениум, 2003. – 152 с.
 19. Шихирев П.Н. Социальная установка как предмет социально-психологического исследования / П.Н. Шихирев // Психологические проблемы социальной регуляции поведения / Отв. ред. Е. В. Шорохова, М. И. Бобнева. М.: Наука, 1976. – 368 с.
 20. Ядов В.А. О диспозиционной регуляции социального поведения личности / В.А. Ядов // Методологические проблемы социальной психологии / Под ред. Е.В. Шороховой. – М.: Наука, 1975. – С. 89-105.
 21. Ach N.K. Das Kompensation-oder Produktionsgesetz der Identifikation. Ein psychologisches Grundgesetz / N.K. Ach // Bericht über den 12. Kongress der Deutschen Gesellschaft für Psychologie in Hamburg, Jena, 1931.
 22. Thomas U. The polish peasant in Europe and America / U. Thomas, F. Znaniecki. – Chic, 1918-1920, VOLUME IV,

DISORGANIZATION AND REORGANIZATION IN POLAND,
THE GORHAM PRESS, BOSTON. U. S. A.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Asmolov A.G. Dejatel'nost' i ustanovka / Asmolov A.G. – M.: MGU, 1979. – 151 s.
2. Bednenko A.V. Manipuljativnaja ustanovka v professional'noj dejatel'nosti menedzhera / Alla Viktorovna Bednenko: dis. ... kand. psihol. nauk : 19.00.05. – Moskva, 2003. – 187.
3. Bjuler K. Teorija jazyka / K. Bjuler. – M.: Progress, 1993. – 502 c.
4. Zel'c O. Zakony produktivnoj i reproduktivnoj duhovnoj dejatel'nosti / O. Zel'c // Hrestomatija po obshhej psihologii. Psihologija myshlenija / Pod red. Ju.B. Gippenrejter, V.F. Spiridonova, M.V. Falikman, V.V. Petuhova. – M., 2008. – 311 s.
5. Kant I. Lekcii po jetike / I. Kant. – M.: Respublika, 2000. – 431 s.
6. Klimov E.A. Psihologija professionala/ E.A. Klimov // Izbrannye psihologicheskie trudy. – M.: Institut prakticheskoy psihologii; Voronezh: NPO MO-DJeK, 1996. – 400 s.
7. Kjul'pe O. Sovremennaja psihologija myshlenija / O. Kjul'pe // Novye idei v filosofii. – 1914. – № 16. – S. 19-26.
8. Mjasishhev V.N. Soznanie kak edinstvo otrazhenija dejstvitel'nosti i otnoshenij k nej cheloveka / V. N. Mjasishhev // Problemy soznaniya : Materialy simpoziuma. – M., 1966. – S. 126-132.
9. Nadirashvili Sh.A. Zakonomernosti formirovanija i dejctvija ustanovki razlichnyh urovnej / Sh.A. Nadirashvili // Bessoznatel'noe: priroda, funkcii, metody issledovanija. – Tbilisi: Mecniereba, 1978. – T.1. – S. 111-122.
10. Obshhaja psihologija. Slovar' / Pod. red. A.V. Petrovskogo // Psihologicheskij leksikon. Jenciklopedicheskij slovar': v shesti tomah / Red.-sost. L.A. Karpenko; Pod obshh. red. A.V. Petrovskogo. – M.: PER SJe, 2005. – 251 s.
11. Prangishvili A.S. Sushhestvuet li dilemma «bessoznatel'noe ili ustanovka»? / A.S. Prangishvili, F.V. Bassin, P.B. Shoshin // Voprosy psihologii. – 1984. – №6. – S. 95-101.
12. Smirnov G.L. Sovetskij chelovek: formirovanie social'nogo tipa lichnosti / G.L. Smirnov. – 3-e izd., dop. – M.: Politizdat, 1980. – 463 s.
13. Sokolova E.E. Vvedenie v psihologiju / E.E. Sokolova // Obshhaja psihologija / Pod red.B. S. Bratusja. – V 7 tomah. – Tom 1. – M : Akademija, 2007. – 352 c.

14. Solso R. Kognitivnaja psihologija / R. Solso. – SPb. : Piter, 2002. – 591 s.
15. Trofimov Ju.L. Metodologichni problemy doslidzhennja cinnisno-smyslovoi sfery ljudyny / Ju.L. Trofimov, V.V. Pushkar // Visnyk Chernigivs'kogo derzhavnogo pedagogichnogo universytetu. – Vyp.17. Psihologichni nauky / Red.: O.F.Javonenko. – Chernigiv: ChDPU, 2002. – S. 114-117.
16. Uznadze D.I. Jeksperimental'nye osnovy issledovanija ustanovki / D.I. Uznadze // Psihologicheskie issledovanija. – M., 1966. – 229 s.
17. Chugunova Je.S. Social'no-psihologicheskie ustanovki inzhenerov i ih vlijanie na professional'nuju dejatel'nost' / Je.S. Chugunova // Nauchnaja organizacija truda i upravlenija v nauchno-issledovatel'skih i proektnyh uchrezhdenijah. – M.: Znanie, 1984. – S.40-51.
18. Shvalb Ju.M. Celepolagajushhee soznanie (psihologicheskie modeli i issledovanija) / Ju.M. Shvalb. – K. : Millenium, 2003. – 152 s.
19. Shihirev P.N. Social'naja ustanovka kak predmet social'no-psihologicheskogo issledovanija / P.N. Shihirev // Psihologicheskie problemy social'noj reguljaciji povedenija / Otv.red. E. V. Shorohova, M. I. Bobneva. M.: Nauka, 1976. – 368 s.
20. Jadov V.A. O dispozicionnoj reguljaciji social'nogo povedenija lichnosti / V.A. Jadov // Metodologicheskie problemy social'noj psihologii / Pod red. E.V. Shorohovoj. – M.: Nauka, 1975. – S. 89-105.
21. Ach N.K. Das Kompensation-oder Produktionsgesetz der Identifikation. Ein psychologisches Grundgesetz // Bericht über den 12. Kongress der Deutschen Gesellschaft für Psychologie in Hamburg, Jena, 1931.
22. Thomas U., Znaniecki F. The polish peasant in Europe and America. – Chic, 1918-1920, volume IV, DISORGANIZATION AND REORGANIZATION IN POLAND, THE GORHAM PRESS, BOSTON. U. S. A.

O.V. Drobot. Professional orientation as a structural component of professional consciousness. In the article theoretical positions of the professional orientation are considered as a component of a personality's professional consciousness, the professional setting is provided as probability of transition of activity of professional consciousness – internal activity, in professional activity, namely – external activity, behavior of the personality. The contribution of the Wurzburg and Georgian schools of psychology to the science was analyzed. It is worth noting that their ideas formed the

core of today's vision of professional consciousness. It was proved that perception may be determined by unperceivable psychic formations. The legacy of D.M. Uznadze's school of psychology allows for their extrapolation to the sphere of professional consciousness. It was ascertained that orientation on the basis of which purposeful activity occurs serves as a goal of conduct. Therefore, professional orientation represents a probability of transition of active professional consciousness as an inner activity to professional activity, conduct and activity of personality. It was emphasized that professional orientations belong to the group of deontic orientations, thus bordering the sphere of moral consciousness. It was proved that professional orientation as a component of professional consciousness studied in this work allows to verify the prediction: regarding performance of professional consciousness's regulatory function using professional orientations; that professional orientation represents a kind of mechanism of turning professional requirements into reality and inner activity of professional's personality into externally-expressed activity; and that personality's professional orientation determines semantic components of professional culture, and therefore, provides an opportunity to touch upon the unstudied aspects of the unconsciously.

Key words: professional orientation, professional consciousness, structural components of professional consciousness, social orientation, internal activity.

Received August 26, 2014

Revised September 18, 2014

Accepted October 19, 2014

УДК 159.923:658.8-051

Ю.В. Дроздова
fast777@bigmir.net

Порівняльний аналіз результатів апробації комплексної психологічної програми регуляції самовизначення особистості

Drozдова Y.V. Comparative analysis of approbation results of the comprehensive psychological program on self-determination regulation of the personality / Y.V. Drozdova // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / edited by S.D.Maksymenko, L.A.Onufriieva. – Issue 26. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2014. – P. 174-185.